NA18 Nelinearne jednadzbe

Ivan Slapničar

4. prosinca 2018.

1 Nelinearne jednadžbe

Problem: nađimo nul-točke funkcije f(x) na zatvorenom intervalu [a,b], odnosno, riješimo jednadžbu

$$f(x) = 0, \quad x \in [a, b]. \tag{1}$$

Vrijedi sljedeće:

Ako je f neprekidna na [a,b] i ako je $f(a) \cdot f(b) < 0$, tada postoji barem jedna točka $\xi \in (a,b)$ takva da je

$$f(\xi) = 0.$$

Ako je još i $f'(x) \neq 0$ za $x \in (a, b)$, tada je ξ jedinstvena.

Stoga jednadžbu (1) možemo riješiti u dva koraka:

- 1. Nađemo interval [a, b] u kojem funkcija f ima jedinstvenu nultočku ξ ,
- 2. Aproksimiramo točku ξ s unaprijed zadanom točnošću.

Opisat ćemo četiri metode:

- 1. bisekcija,
- 2. jednostavna iteracija,
- 3. Newtonova metoda (metoda tangente) i
- 4. metoda sekante.

Sve metode, uz zadanu početnu aproksimaciju x_0 , generiraju niz točaka x_n koji, uz određene uvjete, konvergira prema rješenju ξ .

Metoda ima red konvergencije jednak r > 0 ako postoji A > 0 takav da je

$$|\xi - x_{n+1}| \le A|\xi - x_n|^r.$$

Napomena: dokazi tvrdnji se nalaze u knjizi Numerička matematika, poglavlje 4.1. Brojevi primjera se odnose na isto poglavlje.

1.1 Bisekcija

Počevši od intervala $[a, b] \equiv [a_0, b_0]$, konstruiramo niz intervala

$$[a_0,b_0]\supset [a_1,b_1]\supset [a_2,b_2]\supset [a_3,b_3]\supset \cdots,$$

gdje je $f(a_n) \cdot f(b_n) \le 0$, i niz točaka

$$x_{n+1} = \frac{a_n + b_n}{2}.$$

Brzina konvergencije je linearna jer je

$$|\xi-x_{n+1}|\leq \frac{1}{2}|\xi-x_n|,$$

a pogreška aproksimacije je omeđena s

$$|\xi - x_{n+1}| \le \frac{1}{2} |a_n - b_n|.$$

```
In [1]: function mybisection(f::Function,a::T,b::T,\epsilon::T) where T
             fa=f(a)
             fb=f(b)
             x=T
             fx=T
             if fa*fb>zero(T)
                 return "Incorrect interval"
             end
             iter=0
             while b-a>\epsilon && iter<1000
                 x=(b+a)/2.0
                 fx=f(x)
                 if fa*fx<zero(T)
                      b=x
                      fb=fx
                 else
                      a=x
                      fa=fx
                 end
                 iter+=1
                  # @show x,fx
             x,fx,iter
        end
```

Out[1]: mybisection (generic function with 1 method)

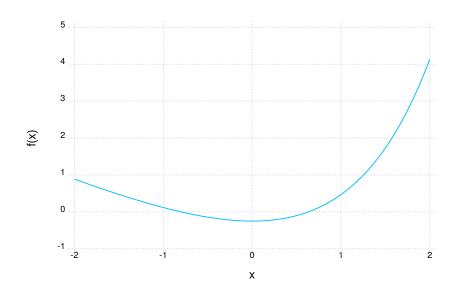
1.1.1 Primjer 4.2

Zadana je funkcija

$$f(x) = e^x - x - \frac{5}{4}.$$

Na slici vidimo da se jedna nul-točka nalazi u intervalu [-1,0], a druga u intervalu [0,1].

Out[3]:

In [4]: mybisection(f,-1.0,0.0,1e-4)

Out[4]: (-0.80120849609375, -5.2241049872669976e-6, 14)

In [5]: mybisection(f,0.0,1.0,1e-4)

Out[5]: (0.63275146484375, 3.240772329005104e-5, 14)

1.1.2 Primjer 4.3

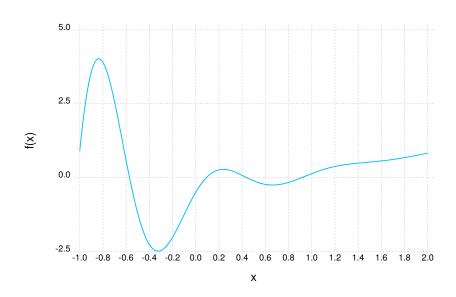
Zadana je funkcija

$$f(x) = e^{-2x}\sin(6x) - \frac{2}{3}x - \frac{1}{2}.$$

Na slici vidimo da se nul-točke nalaze u intervalima

$$[-1, -0.4], [-0.4, 0.2], [0.2, 0.6], [0.6, 1].$$

Out[6]:

In [7]: mybisection(f,-1.0,-0.4,1e-5)

Out[7]: (-0.5710845947265626, 4.4328553922001745e-5, 16)

In [8]: mybisection(f,-0.4,0.2,1e-5)

Out[8]: (0.0925994873046875, 1.2173194170128632e-5, 16)

In [9]: mybisection(f,0.2,0.6,1e-5)

Out[9]: (0.43623657226562496, -9.395485695118388e-6, 16)

In [10]: mybisection(f,0.6,1.0,1e-5)

Out[10]: (0.917742919921875, 1.9683187612029585e-6, 16)

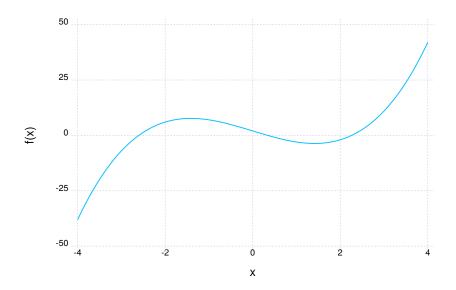
1.1.3 Primjer 4.4

Zadan je polinom

$$f(x) = x^3 - 6x + 2$$
.

In [11]: # Primjer 4.4
 f(x)=x^3-6*x+2
 plot(f,-4,4)

Out[11]:

In [12]: mybisection(f,-4.0,-2.0,1e-5)

Out[12]: (-2.6016769409179688, 3.134435505813826e-5, 18)

In [13]: mybisection(f,0.0,1.0,1e-5)

Out[13]: (0.33988189697265625, -2.8325740176082803e-5, 17)

In [14]: mybisection(f,1.0,3.0,1e-5)

Out[14]: (2.2618026733398438, 4.001370053074993e-6, 18)

1.1.4 Primjer 4.5

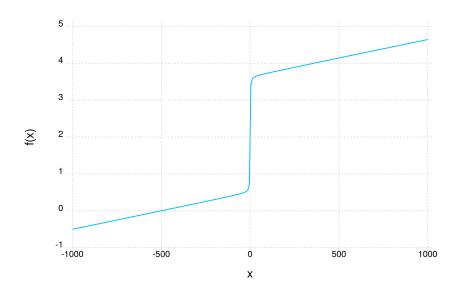
Zadane su funkcije

$$f(x) = 0.001 x + 0.5 + \frac{\pi}{2} + \arctan(x),$$
 (a)

$$f(x) = 1000(x-4) - e^{x}.$$
 (b)

In [15]: # Primjer 4.5 (a) $f(x)=0.001x+0.5+\pi/2+atan(x)$ plot(f,-1000,1000)

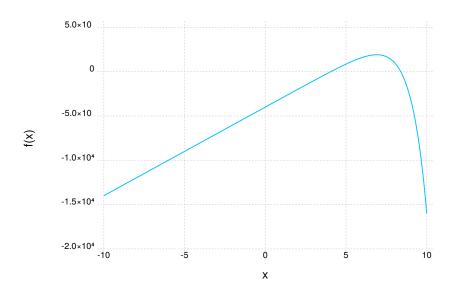
Out[15]:

In [16]: mybisection(f,-600.0,-400.0,1e-3)

Out[16]: (-501.9920349121094, 2.5932851865917428e-8, 18)

Out[17]:

In [18]: mybisection(f,0.0,5.0,1e-8)

Out[18]: (4.05784978531301, -2.474680847797117e-6, 29)

In [19]: mybisection(f,5.0,10.0,1e-8)

Out[19]: (8.386223996058106, 1.0124924301635474e-5, 29)

1.2 Jednostavne iteracije

Rješavamo jednadžbu oblika

$$x = \varphi(x). \tag{2}$$

Teorem o fiksnoj točki. (Banach) Neka je

$$\varphi:[a,b]\to\mathbb{R}$$

neprekidno derivabilna funkcija i neka vrijedi

$$\varphi(x) \in [a, b] \quad \forall x \in [a, b],$$

$$|\varphi'(x)| \le q < 1 \quad \forall x \in (a, b).$$
 (3)

Tada postoji jedinstvena fiksna točka $\xi \in [a,b]$ za koju vrijedi $\xi = \varphi(\xi)$. Nadalje, za proizvoljnu početnu točku $x_0 \in [a,b]$ niz

$$x_n = \varphi(x_{n-1}), \quad n = 1, 2, 3, \dots,$$

konvergira prema ξ te vrijede *ocjene pogreške*:

$$|\xi - x_n| \le \frac{q^n}{1 - q} |x_1 - x_0|,$$

 $|\xi - x_n| \le \frac{q}{1 - q} |x_n - x_{n-1}|,$
 $|\xi - x_n| \le q |\xi - x_{n-1}|.$

Dakle, konvergencija je linearna.

Za dokaz teorema vidi R. Scitovski, Numerička matematika, str. 73.

```
In [20]: function myiteration(\varphi::Function,x::T,\varepsilon::T) where T  \xi = \varphi(\mathbf{x})  iter=0  \text{while abs}(\mathbf{x} - \xi) > \varepsilon \text{ && iter} < 1000   \mathbf{x} = \xi   \xi = \varphi(\mathbf{x})  iter+=1  \text{end}   \xi, \text{iter}  end
```

Out[20]: myiteration (generic function with 1 method)

Za korištenje metode iteracije potrebno je transformirati oblik (1) u oblik (2) i to tako da je ispunjen uvjet (3).

Za procjenu derivacije možemo koristiti paket Calculus. jl koji aproksimira derivaciju konačnim razlikama ili paket ForwardDiff. jl koji koristi automatsku diferencijaciju i koji je točniji. Može se koristiti i simboličko računanje pomoću paketa SymPy. jl.

```
In [21]: using ForwardDiff
In [22]: varinfo(ForwardDiff.ForwardDiff)
Out[22]:
```

name	size	summary
DiffResults	57.990 KiB	Module
ForwardDiff	282.129 KiB	Module

1.3 Primjer 4.2

Iz oblika

$$x = \exp(x) - \frac{5}{4} \equiv \Phi(x)$$

možemo izračunati samo negativnu nul-točku, jer je u okolini pozitivne nul-točke $|\varphi'(x)| > 1$. Za $x_0 = 1.0$ niz divergira vrlo brzo, a za $x_0 = 0.6$, što je blizu pozitivne nul-točke, niz konvergira prema negativnoj nul-točki, i to bez teoretskog obrazloženja.

Pozitivnu nul-točku možemo izračunati iz prikaza

$$x = \ln\left(x + \frac{5}{4}\right) \equiv \Psi(x).$$

```
In [23]: # Primjer 4.2

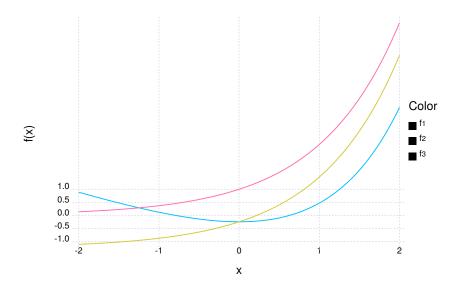
f(x) = \exp(x) - x - 5.0/4

\varphi(x) = \exp(x) - 5.0/4

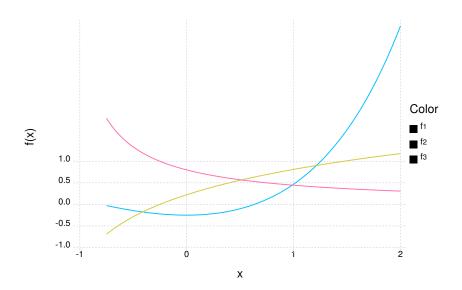
plot([f, \varphi, x] - ForwardDiff.derivative(\varphi, x)], -2.0, 2.0,

Guide.yticks(ticks=[-1.0, -0.5, 0.0, 0.5, 1.0]))
```

Out[23]:

Out[27]:


```
In [28]: myiteration(\Psi,1.0,1e-5), myiteration(\Psi,0.6,1e-5)

Out[28]: ((0.6327212541364527, 16), (0.6327058260748064, 12))
```

1.3.1 Primjer 4.7

Izračunajmo približno $\sqrt(2)$, odnosno izračunajmo pozitivno rješenje jednadžbe

$$x^2 - 2 = 0$$
.

Jednadžbu je moguće pretvoriti u oblik (2) kao

$$x=\frac{2}{x}$$

no tada je $\varphi'(x) = -\frac{2}{x^2}$ pa na intervalu [1,2] ne vrijedi (3). Zato stavimo

$$\frac{x}{2} = \frac{1}{x},$$

odnosno

$$x = \frac{x}{2} + \frac{1}{x} = \frac{1}{2}(x + \frac{2}{x}) \equiv \varphi(x).$$

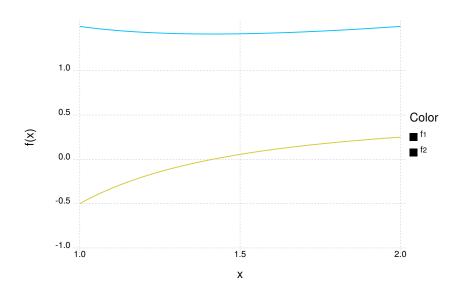
Točna vrijednost se postiže nakon samo 4 iteracije!

In [29]: # Primjer 4.7

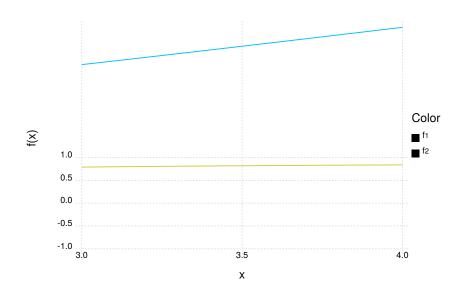
$$\varphi(x)=(x+2.0/x)/2.0$$

 $plot([\varphi,x->ForwardDiff.derivative(\varphi,x)],1.0,2.0,$
Guide.yticks(ticks=[-1.0,-0.5,0.0,0.5,1.0]))

Out[29]:

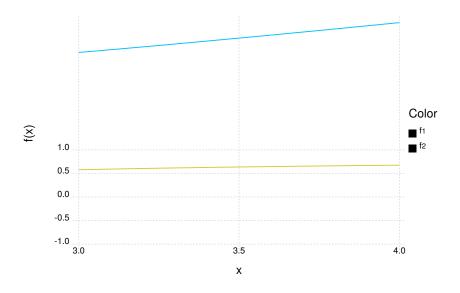
Out[31]:


```
In [32]: myiteration(\varphi,3.0,1e-10), sqrt(10)

Out[32]: ((3.1622776597958935, 88), 3.1622776601683795)

In [33]: # Probajmo sqrt(10) na drugi način
\varphi(\mathbf{x}) = (4\mathbf{x} + 10.0/\mathbf{x})/5.0
\mathrm{plot}([\varphi,\mathbf{x} -> \mathrm{ForwardDiff.derivative}(\varphi,\mathbf{x})],3.0,4.0,
\mathrm{Guide.yticks}(\mathrm{ticks} = [-1.0,-0.5,0.0,0.5,1.0]))
Out[33]:
```


In [34]: myiteration(φ ,3.0,1e-10), sqrt(10)

Out[34]: ((3.162277660043792, 40), 3.1622776601683795)

1.4 Newtonova metoda

Newtonova metoda ili *metoda tangente* temelji se na sljedećoj ideji: zadanu funkciju f(x) u okolini zadane početne aproksimacije x_0 aproksimiramo tangentom kroz točku $(x_0, f(x_0))$,

$$f_1(x) = f(x_0) + f'(x_0)(x - x_0),$$

te za sljedeću aproksimaciju uzmemo sjecište tangente s *x*-osi. Na taj dobijemo niz aproksimacija:

$$x_{n+1} = x_n - \frac{f(x_n)}{f'(x_n)}, \quad n = 0, 1, 2, \dots$$
 (4)

Vrijedi sljedeći

Teorem. Neka je zadana funkcija $f : [a, b] \to \mathbb{R}$ za koju vrijedi:

- f'' je neprekidna na (a, b),
- $f(a) \cdot f(b) < 0$,
- f' i f'' imaju stalan predznak na (a, b), i
- $f(x_0) \cdot f''(x_0) > 0$ za odabranu početnu aproksimaciju $x_0 \in [a, b]$.

Tada niz (4) konvergira prema *jedinstvenom* rješenju ξ jednadžbe f(x)=0. Pri tome vrijede *ocjene pogreške*:

$$|\xi - x_n| \le \frac{M_2}{2m_1} (x_n - x_{n-1})^2,$$

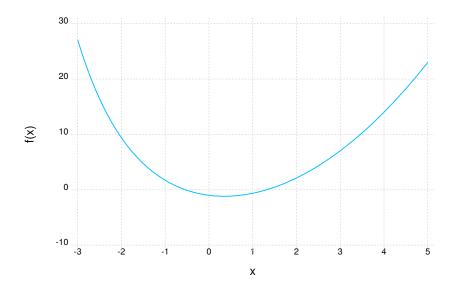
 $|\xi - x_{n+1}| \le \frac{M_2}{2m_1} (\xi - x_n)^2,$

gdje je

$$M_2 = \max_{x \in (a,b)} |f''(x)|, \quad m_1 = \min_{x \in (a,b)} |f'(x)|.$$

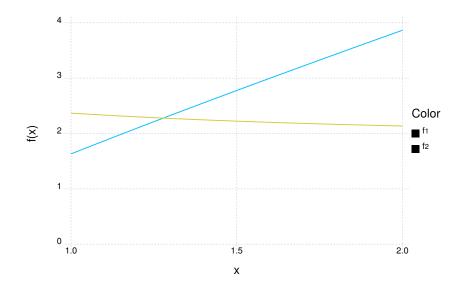
Dakle, konvergencija je kvadratična.

```
In [35]: function myNewton(f::Function,x::T,\epsilon::T) where T  \xi = x - f(x)/(x - ForwardDiff.derivative(f,x))(x)  iter=0 while abs(x - \xi) > \epsilon && iter<100  x = \xi   \xi = x - f(x)/(x - ForwardDiff.derivative(f,x))(x)  iter+=1 end  \xi, iter  end  \xi, iter  end  0ut[35]: myNewton (generic function with 1 method)  In [36]: f(x) = \exp(-x) + x^2 - 2 plot(f, -3, 5)  0ut[36]:
```


Provjerimo uvjete teorema za pozitivnu nul-točku:

Out[37]:

Napomena. Ukoliko za početne aproksimacije odaberemo vrijednosti $x_0 = 1$, odnosno $x_0 = 0$, metoda će također konvergirati prema željenim nul-točkama, premda bez teoretskog obrazloženja:

1.5 Metoda sekante

Ukoliko u formuli (4) derivaciju $f'(x_n)$ aproksimiramo konačnom razlikom (sekantom) kroz *dvije* prethodne točke,

$$f'(x_n) \approx \frac{f(x_n) - f(x_{n-1})}{x_n - x_{n-1}},$$

dobit ćemo niz

$$x_{n+1} = \frac{x_{n-1}f(x_n) - x_nf(x_{n-1})}{f(x_n) - f(x_{n-1})}, \quad f(x_n) \neq f(x_{n-1}), \quad n = 1, 2, 3, \dots$$

Na početku trebamo odabrati *dvije* početne aproksimacije, $x_0, x_1 \in [a, b]$. Svojstva konvergencije su slična onima Newtonove metode.

```
In [43]: function mysecant(f::Function,x::T,\zeta::T,\epsilon::T) where T  \xi = (x*f(\zeta) - \zeta*f(x))/(f(\zeta) - f(x))  iter=0 while abs(\zeta - \xi) > \epsilon && iter<100  x = \zeta   \zeta = \xi   \zeta = (x*f(\zeta) - \zeta*f(x))/(f(\zeta) - f(x))  iter+=1 end  \xi, iter  end  \xi, iter  end  0ut[43]: mysecant (generic function with 1 method)  In [44]: mysecant(f,-1.0,0.0,1e-10), mysecant(f,1.0,2.0,1e-10)  0ut[44]: ((-0.5372744491738566, 7), (1.3159737777962903, 6))
```